

SZERZŐ
GÉCZI ZSUZSANNA

TÉMAVEZETŐ
KARÁCSONY TAMÁS DLA

NEVELÉSI KÖZPONTOK

Jeney Lajos kutatásai alapján

#jeney_lajos #iskolaépítészet #nevelési_központ #kulturcentrum
#tömbösítés #gazdaságosság #ütemezhetőség #településszerkezet
#népességmozgás #használhatóság #decentralizáltság #követelmények
#funkciók #szerkezet #oktatás_tere #pedagógia #osztályterem
#csoportszoba #zsibongó #téri_minőség #kecel #iskola #művelődési_
ház #igazodás #flexibilis_tér #lecek #emeletráépítés #eredményesség

Az oktatási terek minőségi, építészeti kialakítása komplex feladat. Ugyanakkor megkerülhetetlen, hiszen a megfelelően kialakított iskolai terek segíthetik a nevelési folyamatokat és a tananyag beépülését. Ezen sokrétű igényekre azonban sokáig nem fektettek kellő hangsúlyt. A háború utáni tanteremhiány indukálta iskolaépítési hullám is elsősorban a mennyiségi problémákra igyekezett választ adni a minőséggel szemben.

Jeney Lajos építész és munkatársai az oktatás minőségének javítását megcélozva, külföldi tapasztalatok alapján megalkották a nevelési központok átfogó koncepcióját. Ezzel olyan komplex programot nyújtottak, amely az oktatás és nevelés kérdésein túl, szélesebb társadalmi rétegeket tudott megszólítani. E centrumok különböző közintézményeket integráltak magukba, így a települések közösségi életének fontos szervezői lettek. A Keceli Nevelési Központot kiemelten elemezve rámutathatunk e létesítménytípus koncepciójának sikerére és hiányosságaira.

A tanulmány Jeney Lajos munkásságán, nevelési központokkal kapcsolatos kutatásain keresztül veszi végig a nevelési központok egykori jellemzőit, és azokra az aspektusaira fókuszál, melyek ma is hasznosnak bizonyulnak az oktatási terek minőségi kialakítása szempontjából.

JENEY LAJOS KUTATÁSAI

Jeney Lajosra, mint az úgynevezett nevelési-közösségi központok hazai elterjesztőjére hivatkoznak az építés és pedagógus szakma képviselői. Külföldi tanulmányútjai hatására munkatársaival kezdte meghonosítani a nevelési központokat, mint az 1970-es 80-as években felmerülő, minőségi oktatást érintő lehetséges építészeti megoldást. Ezen intézménytípusról számos publikációt közölt hazai és külföldi szaklapokban, sok előadást tartott nemcsak itthon, de külföldön is. 1968-tól 2014-ben bekövetkezett haláláig munkatársaival 72 nevelési központot tervezett.

Jeney Lajos figyelmét az iskolaépítészet felé egy 1960-as tervpályázat győzelme fordította: a „Nyolcóról tizenkét tantermesre bővíthető gimnázium” című országos tervpályázaton megosztott első díjat nyert. A díjazott terv nyomán – első jelentős megbízásai keretében – azonnal tíz kiviteli tervet kellett készítenie, amelyekből kettő meg is épült a későbbiekben Budapesten a XX. kerületi Pöltenberg utcában és a XIX. kerületi Guttenberg körúton.

1965-66-ban UNESCO-ösztöndíj révén a Német Szövetségi Köztársaság, Hollandia, Svédország, Finnország és Svájc iskolaépítészetét tanulmányozta, ezt követően kutatási tevékenysége már egyértelműen a nevelési központok témájához kapcsolódott.

Az Országos Ösztöndíj Tanács ösztöndíjával, a British Council szervezésében Jeney Lajos két hetet tölthetett Nagy-Britanniában oktatási, nevelési, közösségi, sport- és szabadidőközpontok működésének tanulmányozásával. Az itt vizsgált nevelési-közösségi központok (community schools – community centers) erősítették meg abban, hogy az ilyen intézménytípus a hazai iskolaépítészet problémáira is releváns megoldást jelenthet.

Jeney a tanulmányutat követően az első komplex magyar iskolaépítési kutatás vezetője volt 1968 és 1970 között, utazásainak tapasztalataiból UNESCO ösztöndíjas társaival, Szrogh Györggyel és Kiss Istvánnal beszámolókat készített. Ezekben a dokumentumokban az innovatív iskolaépítészet olyan telepítési, funkcionális, pedagógiai, szerkezeti, működési alapelvei jelennek meg, amelyek jelentős részét a szakma a mai napig mérvadónak tartja.

1966-ban ezekben a beszámolókból jelent meg először hazánkban a nevelési-közösségi központ gondolata. Ezekben Jeney és társai az intézménytípus pedagógiai, építészeti lényegéről írtak, és javasolták hazai megvalósítását. Többek között e beszámolók hatására az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium (ÉVM) további kutatásokat indított. Jeney Lajos Svájcban azt tapasztalta, hogy a programalkotásban részt vesznek az építészek és belsőépítészek mellett nemcsak a pedagógusok, de mindazon szakmák reprezentánsai is, akiknek köze lehet az intézmény tervezéséhez és működtetéséhez; így a munkában együttműködtek a településtervezők, a népművelők, a közigazdászok, az orvosok, a szociológusok, a demográfusok, a politikai vezetés és a szülők képviselői, valamint a jövőbeni üzemeltető képviselői. Jeney ezt a módszert alkalmazta az 1968-1970 között működő hazai kutatócsoport felállításánál, illetve működtetésénél, és több előadásában is hangsúlyozta a kooperáció előnyeit.¹

#iskolaépítészet

1. JENEY Lajos – TRENCSENYI László (szerk.): *Építészet közösségi művelődési iskola – nevelési központok* – (összegyűjtött tanulmányok). Budapest: Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete, 2014, 5.

[1] Jeney Lajos

#unesco

JENEY LAJOS (1933-2014)

Jeney Lajos 1951-56 között a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán tanult. 1956 és 1970 között műterem- és osztályvezető építészként dolgozott a Budapesti Városépítési Tervező Vállalatnál (BVTV). 1965-66-ban UNESCO ösztöndíjat kapott, iskolaépítési tanulmányutat tett az NSZK-ban, Hollandiában, Svédországban, Finnországban és Svájcban. 1968 és 1970 között az első komplex magyar iskolaépítési kutatás vezetője. 1968-tól a Magyar Építőművészek Szövetsége Nevelési és Sport létesítmények Bizottságának vezetője lett. 1970-74-ben a Típus-tervező Intézet (TTI) irodavezetője, 1978-83-ban főosztályvezetője, majd 1983-90 között főépítész; 1990-től a Típus-tervező Intézet-Eurovia Kft. ügyvezető igazgatói posztját töltötte be. 1974-1978-ig műszaki igazgatóhelyettes az Általános Épülettervező Vállalatnál (ÁÉTV), 1997-től a Magyar Építőművészek Szövetsége Ellenőrző Bizottságának elnöke. 1999-ben szerezte meg DLA fokozatát. 1977-ben munkásságáért Ybl-díjjal, 1993-ban „Habitat 1993” ENSZ-emlékéremmel tüntették ki.

Jeney Lajos vezetése alatt a kutatócsoport tagja volt a Művelődési Minisztérium küldötteként Ableda Gyula, Bajtai István, Dr. Bencédy József pedagógus, Dr. Kálmán György, Dr. Kiss Árpád, Petró Gyula; a Magyar Tudományos Akadémia küldötte Ferge Sándorné szociológus; az építészek közül pedig Kismarty Lechner Kamill (BVTV), Kiss István (KÖZTI), Reischl Péter (TTI), Szrogh György (Magyar Iparművészeti Főiskola), Mester Árpád építész-várostervező (BVTV) és Dr. Szűcs István városszociológus (BVTV). Pedagógusokként hozzájuk csatlakozott később Vaikó Éva, F. Vankó Ildikó és Vészi János.²

2. Uo., 15.

3. JENEY Lajos – TARJÁN László – RUDNAI Gyula – GYŐRI László: *Korszerű nevelési központok I.* Budapest, Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1969.

4. Általános művelődési központ: az izgalmas Mezőhegyes. http://hir6.hu/cikk/56173/altalanos_muvelodesi_kozpont_az_izgalmas_mezohegyes/ (Utolsó elérés: 2016. 06. 05.)

5. SZIJÁRTÓ Adrienn: Jeney Lajos 80. születésnapjára. *Neveléstudomány*, 2013. <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2013/02/jeney-lajos-80-szuletésnapjara/> (Utolsó elérés: 2016. 11. 07.)

[2] Jeney Lajos: Kísérleti nevelési központ, nézet dél felől.

A kutatócsoport hét kötetben foglalta össze munkája eredményét. A két zárókötet elkészítése és átadása után sem zárult le munka: Jeney Lajos, mint a kutató vezetője több száz előadást tartott az országban különböző szervezetek meghívásának eleget téve, népszerűsítve a nevelési központok koncepcióját.

NEVELÉSI KÖZPONTOK

A második világháború utáni helyreállítások Magyarországon még be sem fejeződtek, amikor a kormány számára világossá vált, hogy tantermeket kell építeni, mert nem tudnak iskolapadba ültetni minden tanköteles diákokat. A jelentős épületigényt csak úgy lehetett gyorsan kielégíteni, hogy a különböző nagyságrendű intézményekre épülettípus-tervek készültek. A tervek nagy részét az a Típus-tervező Intézet készítette, melynek később Jeney Lajos is munkatársa volt. A típus-tervek részben megoldást jelentettek, ugyanakkor sok építészeti problémát vetettek fel, úgymint az uniformizált épületek települési szövetbe történő illeszkedésének hiánya, vagy a merev szerkezetalakításból fakadó rugalmatlan funkcióalakítás.

Az 1968 és 1970 között lebonyolított iskolaépítési kutatás megállapította, hogy a jövő iskoláit nevelési központok formájában célszerű megoldani.³ Magyarországon az első nevelési-közösségi központot Jeney Lajos tervezte munkatársaival 1968-ban, abban az évben, amikor a gazdaság átalakítására vonatkozó reformtörekvések hatására lazulhatott a típus-tervek kötelező alkalmazása, és elkezdődhetett egy, a funkcionális és használati igényeket jobban figyelembe vevő, egyedibb építészeti megoldásokkal jellemezhető építészeti korszak. A megnövekedett igényeknek és a nevelési központok népszerűségének köszönhetően 1989-re már 308 ilyen intézmény működött az országban. A komplex működés szempontjából a legjobb példa Jeney Lajos és F. Vankó Ildikó közös munkájaként létrejött Mezőhegyesi Általános Művelődési Központ, mely megalakulásakor is a leginkább közös központként működő, egész nap nyitva tartó, oktatásközpontú intézményként hirdette magát.⁴

A nevelési központok célul tűzték ki az életminőség javítását, amelyet csak a szakágak összehangolt fejlesztésével lehetett elérni. Alaptézisük szerint az iskola az adott népesség szellemi, közösségi központja, amely oktatási, nevelési, közösségi, művelődési, szabadidő és sport funkciókat egyaránt elláthat.⁵

A háború után a kultúrpolitikában a társadalmi rétegek mobilitása és fejlesztése érdekében központi szerepet játszott az oktatás. Hasonlóan gondolkodtak erről Európa többi országában is: Svédországban az iskolák egyfajta kultúrpolitikai feladatot is ellátva kulturális centrumokként jelennek meg, míg Svájc egyik sajátossága ekkoriban, hogy kultúrcentrumokat telepítettek a településekre, melyek a helyi társadalmi élet középpontjai lettek, fókuszpontjaikban mindig az iskola állt. Ezek a példák erősen hatottak a hazai nevelési központok koncepciójának megalkotására. A nevelési központok olyan integrált intézmény-típusokként jöttek tehát létre, melyek akár új településközpontokként több közintézményt magukba foglaltak, de központi és elsődleges funkciójuk mindig az oktatás és gyerekgondozás volt bölcsőde, óvoda, általános iskola, középiskola, valamint általános iskolai diákotthon formájában.

A nevelési központok létesítmény-összetétele településekre szabottan eltért egymástól. Például a Jeney által 1975-ben készített debreceni nevelési központ terveiben egy 32 tantermes iskola, egy 200 férőhelyes óvoda, egy 100 fős általános iskolai kollégium, úttörőház, sportcentrum és egy B típusú közművelődési könyvtár is szerepelt. Az oktatási intézményeken túlmenően kulturális és sportlétesítményeket (művelődési otthon, mozi, könyvtár, sportpálya), igazgatási és pénzügyi egységeket (tanács, rendőrőrs, tűzoltóság, takarékszövetkezet), egészségügyi épületeket (körzeti orvosi rendelő, gyógyszerár, tisztasági kád- vagy medencés fürdő, állatorvosi rendelő), valamint kereskedelmi és szolgáltató egységeket (ABC áruház, üzletek, postahivatal) is magukba foglalhattak a központok.⁷

Mivel összetett és nagy volumenű komplexumokról beszélünk, a megvalósíthatóság szempontjából a költséghatékony szervezés és kialakítás kulcsszerepet játszott a koncepció sikerében. A gazdaságosság érdekében a meglévő, megtartandó épületek integrációja is fontos szempont lett. Ehhez az aktuális társadalmi és funkcionális elvárásoknak megfelelően korszerűsíteni kellett a rendelkezésre álló ingatlanokat, és be kellett kapcsolni őket a nevelési központ egységes intézményrendszerébe.

A költséghatékonyág szem előtt tartása gyakran a funkcióegységek tömbösítését igényelte. A közös területeket így gazdaságosan lehetett kihasználni, s bár elsődleges volt az iskoláskorúak kiszolgálása, tantermeiket, udvarukat a tanítási időn túl a lakosság is használhatta. Ez a használati forma ma is megtalálható az iskolák körében: több tanintézmény számára egyedüli lehetőség, ha zöld- és sportterületeiket magánszervezetekkel és önkormányzatokkal osztják meg, és némi plusz bevétel érdekében délutánonként tornatermeiket, tantermeiket gyakran adják bérbe cégeknek, más intézményeknek.

Az intézményi funkciók összeállítására is rendelkezésre álltak külföldi példák. A Jeney Lajos által Nagy-Britanniában vizsgált intézmények gyakorlatilag reggeltől estig (6.00-22.00 óráig) működő, komplex épületek voltak, olyan integrált létesítmények, melyek a különböző funkciókat, így az oktatáson és a nevelésen kívül a közösségi, sport és szabadidőt is magukba foglalták. Ezen együttesek jellemzői, hogy szinte kivétel nélkül továbbfejleszthetőek, és mivel több funkciót magukba sűrítő, több épületből álló nyitott intézmények, az óvodákat kivéve kerítéssel nem határolták le őket.

#nevelési_központ

#kulturcentrum

„Az utóbbi tíz évben egész Európában nagyvonalú összevonási törekvések érvényesülnek. Az összevonás lényege, hogy az iskolához egyéb közintézmények társulnak, s ezáltal olyan integrált közintézményt hoznak létre, amely már nem nevezhető hagyományos értelemben vett iskolának, de ugyanígy nem nevezhető könyvtárnak vagy művelődési háznak sem, hiszen ezek összességét, ezek lényegi, összevont, magas szintű együttesét jelentik ezek az új összevont közintézmények. Ezen intézmények egész napos üzemeltetéssel kitűnően szolgálják mind a tanuló ifjúság, mind a felnőtt lakosság oktatási, nevelési, közösségi (esetleg egészségügyi) művelődési, szabadidő, sport, (esetleg szolgáltató) igényeinek kielégítését.”⁶

#tömbösítés

6. JENEY Lajos: Az NSZK, Hollandia, – Svédország, Finnország és Svájc iskolaépítészete. In: Jeney Lajos: *Iskolaépítés II.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1968, 10.

7. JENEY – TARJÁN – RUDNAI – GYÖRI i.m.

8. JENEY – TRENCSÉNYI i.m.

9. TIHANYI Judit – ESZIK Zoltán: Jeney Lajos 1933–2014. *Új Pedagógiai Szemle.* 2015/1-2. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/jeney-lajos-1933-2014> (Utolsó elérés: 2017. 06. 05.)

10. SZIJÁRTÓ i.m.

#gazdaságosság

#ütemezhetőség

A tanulmányútról Jeney Lajos így nyilatkozott a 80. születésnapja alkalmából készített interjúban: *„Külföldi tanulmányútjaim közül életre szóló élményt jelentett az az UNESCO-ösztöndíj (1965-66), amelynek keretében tanulmányozhattam a Német Szövetségi Köztársaság, Hollandia, Svédország, Finnország és Svájc iskolaépítését. Hazánk ekkor kapta meg a II. világháború utáni első UNESCO ösztöndíjat, amelynek összege 9000 dollár volt. Mivel akkoriban a szakemberek egy hivatalos kiküldetésre átlag jóformán 5 dollárnyi támogatást kaptak, így az összegtől a hivatalos szervek teljesen zavarba jöttek. [...] A Magyar Építőművészek Szövetségének 30 olyan építész kellett megjelölnie, akik jelentős eredményeket értek el az iskolaépítészet területén. Majd ezt követően hosszas alkudozás után az illetékesek úgy döntöttek, hogy a 30 fő közül a legfiatalabb, a legöregebb és harmadikként a kettő közötti korosztályból való építész részesül az ösztöndíjból. Így jutottam be én az utazó keretbe mint legfiatalabb, Szrogh György mint legöregebb és Kiss István mint a középen álló korosztály képviselője. Kiss István [...] és Szrogh György [...] utazott az Egyesült Királyságba, az Amerikai Egyesült Államokba és Mexikóba. Én utaztam Németországba, Hollandiába, Svédországba, Finnországba és Svájcba. Ezt az ösztöndíjat követte még két rövidebb időtartamú ENSZ-ösztöndíj. Az egyik Svédországba (1977), a másik az Egyesült Királyságba (1988).”¹⁰*

A nevelési központok a település teljes lakosságához kívántak szólani. Nemcsak a diákokat vagy a dolgozókat látták el, de a nagy-britanniai tapasztalatok hatására itthon is előtérbe kerültek a foglalkoztatás javítását célzó továbbképzések, valamint a felnőttképzés,⁸ bevonásuk az intézmény munkájába munkahelyeket teremtett a lehetőségekben szűkölködő vidéki településeken, a délutáni felnőttképzések pedig nemcsak a szakképzett munkaerő biztosításához járultak hozzá, hanem az iskolai tantermek délutáni és hétvégi kihasználását is lehetővé tették. Ez napjainkban is hatékonyan segíti az iskolák gazdaságos fenntartását, valamint a jelentős szakmunkashiány problémájának megoldásaként felnőttek számára továbbképzések szervezhetőek a tanítási órákon kívül.

Egy komplex, minden igényt kielégítő nevelési központ nagy vállalkozás volt egy település életében; a teljes beruházás szervezésénél is szerepet játszott az anyagi források szisztematikus beosztása. A központi költségvetéstől való függés és a 70-es évek gazdasági-pénzügyi válsága miatt csak ütemezett megvalósítás jöhetett szóba, ahogy azt Jeney a Keceli Nevelési Központ esetében is tervezte. A nevelési központokról szóló tanulmányok és előadások erre vonatkozóan is tartalmaztak ajánlásokat. Már a tervezés során figyelembe kellett venni, hogy egyes elemek megépülése csak évek múlva lehetséges, ezért a legmodernebb technológiai eszközök befogadására kellett alkalmassá tenni a létesítményeket, szem előtt tartva az erkölcsi avulásukat. Éppen ezért ezeknek az épületeknek a nagy része jobban használható, könnyebben igazítható korunk igényeihez, mint azok az iskolai terek, amik ezen elgondolásokat nélkülözve csak a tanteremhiány enyhítésére jöttek létre.

NEVELÉSI KÖZPONTOK A TELEPÜLÉSEK SZERKEZETÉBEN

A nevelési központok helyenként markáns, új elemekként jelentek meg egy település életében, adott esetben új településközpontokat létrehozva. A település szövetébe való illeszkedés, az adottságok vizsgálata a koncepció lényeges elemei voltak. Nemcsak a település hálózatát, utcáinak, épületeinek viszonyát, hanem a lakók, a központ használóinak igényeit is szem előtt kellett tartani. Népművelők bevonásával igyekezett éppen ezért Jeney például a debreceni mamutintézményt is a helyi viszonyokhoz igazítva humánusabbá formálni.⁹

Svédországban is foglalkoztak akkoriban az intézmények településekre gyakorolt hatásával. Itt a programalkotásnál külön figyelmet fordítottak a ritkán lakott területekre, ahol fontos szerepet kaptak e központképző létesítmények. Az új városrészek építése és azok intézményekkel, iskolákkal való ellátása a legkorszerűbb várostervezési szempontok szerint történt.

Jeney Lajos a belső migrációt, a vidékről a városokba történő beköltözéseket a Korszerű Nevelési Központok I. kötetében többek között a vidék rossz intézményi ellátottságával indokolta. Véleménye szerint egy ilyen, összetett intézményrendszer, mely szinte a nap huszonnégy órájában rendelkezésre áll és kiszolgálja a teljes lakosságot a legfiatalabbtól a legidősebbekig, megoldást jelenthet a vidéki kisvárosok elnéptelenedésére is.

A nevelési központok telepítésénél Jeney is az egyedi megoldások fontosságát hangsúlyozta, ami a típustervek korának árnyékában kevésbé volt általános nézet. Ha készült is típusterv egy-egy épületfajtára, mindig az adott település

igényeire kellett szabni; az adott település népességére, annak számára és összetételére, a lakosság igényeire, a település területi adottságaira, a település pénzügyi helyzetére és nem utolsósorban a meglévő intézményállományára. A Német Szövetségi Köztársaságban is a település igényei kerültek előtérbe: az iskolaépítési program kialakítása mindig helyi szinten és nem központosított módon zajlott. Ezt azonban itthon a szocializmus időszakában nehéz volt megvalósítani; a központi irányítás rendszerében a helyi igények kielégítésére, az önszervező lokális közösségek szempontjainak figyelembe vételére nemigen nyílt lehetőség, mely komoly gátja lett a nevelési központok sikeres működésének. Napjainkban az egyén, az egyedi igények és megoldások előtérbe kerülése jóval kedvezőbbben tud hatni ezekre a közösséget kiszolgáló helyi kezdeményezésekre.

A nevelési központokat Jeney a Korszerű nevelési központok II. című tanulmányában a kiszolgált gyereklétszám, valamint a létesítmény által igényelt terület alapján három nagyságrendi fokozatba osztotta:

ALAPFOKÚ	elsősorban lakóterületi igényeket kielégítő	500-700 fő	1,50-1,75 ha
KÖZÉPFOKÚ	nem csak lokális igényeket kielégítő	800-1400 fő	2,50-3,50 ha
MAGAS FOKÚ	nagyobb körzet igényeit kiszolgáló, nagyobb területre kiterjedő	1400 fő fölött	3,50-5,00 ha

A kötetben Jeney kifejtette, hogy Budapesten mind a három szintű nevelési központnak létjogosultsága lehet. Szerinte az országos vagy regionális jelentőségű közintézményeket a főváros új központjaiban – melyek elsősorban a lakótelepek által generált új városrészek voltak –, a hozzájuk csatlakozó területeken, vagy a főútvonalak mentén célszerű elhelyezni. Felsőfokú oktatást is biztosító központok kialakítását javasolta az 1 millió fő feletti vonzáskörzettel rendelkező nagyvárosokban: Szegeden, Pécsen, Debrecenben, Miskolcon, Székesfehérváron és Szolnokon.

A településen belüli elhelyezés szempontjából a használhatóságot elősegítő elvek kerültek előtérbe. A nevelési centrumokat úgy javasolta elhelyezni, hogy azok mind a lakóterületek központjaihoz, mind a több intézmény által közösen használt zöldterületekhez kapcsolódjanak. Az akadálymentes megközelítés már ekkor szempont volt: ajánlott lett a központ szintben történő megközelíthetősége. A későbbi fejlesztés érdekében lehetőséget kellett hagyni a bővítésre, a telepítést ennek jegyében kellett megvalósítani.

A bölcsődéket a lakossági igények alapján decentralizáltan, a lakóhelyekhez közel kívánták kialakítani.¹¹ Az óvodák még Jeney korai nevelési központjainak terveiben is – például a Keceli Nevelési Központban – központosított, nagy intézményekként jelentek meg, a lakossági visszajelzések alapján később már kisebb egységekben alakították ki őket. Napjainkban is – a kötelező óvodába járás bevezetését követő megnövekedett igények következtében – egyre inkább a kisebb településegységeket kiszolgáló, könnyen megközelíthető intézménytípusok a jellemzőek.¹²

#népességmozgás

A vidék elhagyásának problémája ma is fennáll. Mindenképp érdemes lenne megvizsgálni, hogy egy hasonló volumenű közintézmény-hálózat fejlesztése – különösen ma, amikor a szolgáltatások jelentősége jóval nagyobb, mint a nevelési központok kutatásainak idejében – hogyan befolyásolja a vidéki települések megtartó képességét.

11. JENEY Lajos: *Korszerű nevelési központok II.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1969.

12. A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet módosításáról szóló 6/2016. (III. 24.) EMMI rendelet

13. JENEY – TRENCSENYI i.m., 34.

14. JENEY – TRENCSENYI i.m., 8.

15. 19/2002. (V. 8.) A közoktatás nevelő és oktató intézményei tervezési előírásai OM rendelet

16. JENEY Lajos: *Iskolaépítés II.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat 1968, 34.

17. Uo., 54.

18. JENEY Lajos: *Iskolaépítés Magyarországon (1945-1968.) Köznevelés.* 1971/23, 21.

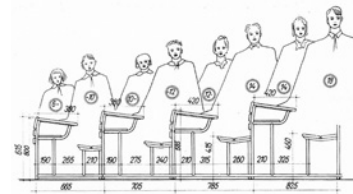
19. JENEY – TRENCSENYI i.m., 23.

20. NÉMETH András – GYÖRGYINÉ KONCZ Judit – KASNYA-KOVÁCSNÉ BAKACS Judit – KOPP Erika: *Alternatív- és reformpedagógia a gyakorlatban.* <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pedagogia/99N%E9meth/topic.php-mode=elmelet&topic=11.htm> (Utolsó elérés: 2017. 05. 21.)

21. JENEY – TRENCSENYI i.m., 12.

#használhatóság

#decentralizáltság

[3] Hazai szabványosított iskolapad, korosztályok szerint méretezve.

#követelmények

#funkciók

#szerkezet

Jeney Lajos később maga is részt vett a kormány megbízásából oktatási intézmények előírásainak megalkotásában. Ennek eredménye A közoktatás nevelő és oktató intézményei tervezési előírásairól szóló 19/2002. (V. 8.) OM rendelet, mely az óvodák, általános iskolák és gyógypedagógiai intézmények tervezési előírásait foglalta magába.¹⁴ A nevelési központokról szóló tanulmányokat is alapul véve részletes követelmények készültek a tájolásra, megvilágításra, szellőzésre, fűtésre, akusztikára, bútorozásra, felszereltségre és az építési rendszerekkel, építőanyagokkal szembeni követelményekre. A szerkezetek és a bútorok tekintetében is a flexibilitást, átszerelhetőséget hangsúlyozták. A rendelet tisztán és érthetően tartalmazta a különböző oktatási egységekre és terekre vonatkozó előírásokat; közérthető iránymutatást adva a tervezőknek.¹⁵ A rendelet azóta már nincs hatályban, az ezt követő szabályozások szétzórta, nehezen értelmezhetőek, az iskolai terek és termek méretei pedig folyamatosan csökkennek.

A NEVELÉSI KÖZPONTOK TERVEZÉSI ELVEI

A költségvetés teherbíró képességének korlátozott volta miatt bevezették a műszaki gazdasági normák rendszerét. Olyan kötelező tervezési előírásokat állapítottak meg, amelyek megszabták az egyes oktatási létesítmények településtervezési követelményeit, térméreteit, a különböző funkciójú helyiségek számát, a megvilágítási, szellőzősi, fűtési követelményeket, a gépészeti felszerelés mennyiségét és minőségét, a felhasznált anyagokkal szembeni követelményeket és a helyiségek bútorozását és berendezését. Mivel a helyi lehetőségek és igények követése sok esetben nem volt megoldható, az érintett szakemberek tiltakozására az oktatási és építésügyi kormányzat lehetővé tette, hogy a tervezési program összeállításánál a tervező és a megrendelő megállapodjon, hogy az érvényes tervezési előírásoktól milyen mértékben és hol térnek el.¹³

Az egyes centrumok programjainak kialakítása során a helyiségek elrendezését a funkciók összetartozása, a külső gépjárműforgalmi szempontok (zajterhelés) és az azonos gépészeti ellátottság igénye alapján határozták meg. Az azonos szerkezeti rendszerbe tartozás (közös feszítáv, belmagasság, függőleges- és vízszintes tartószerkezet) is befolyásolta a helyiségcsoportok elrendezését. A szerkezetnek figyelembe kellett vennie a bővíthetőség, a funkcióváltás, az átépítés lehetőségét. Ez utóbbi az NSZK-ban is fontos szempont volt: az iparosított technológiák, az előregyártás alkalmazásával csak egyes szerkezeti elemeket készítettek el, így nagyobb teret hagytak a tervezők kreatív munkájának.¹⁶ W. Irion és munkatársai által Korntal-Münchingenbe tervezett Volksschule esetében a tervezők a közép-zsibongós kialakításból fakadó zártságot is a szerkezetnek köszönhetően tudták könnyen orvosolni gyakori felnyitásokkal.¹⁷

Jeney írásaiban kritizálta a títusterveket, melyek túl merevnek bizonyultak a nevelési központok rugalmas kialakítást igénylő koncepciójához. Sokkal relevánsabb szerkezetnek tartotta a 60-as évek fejlesztései alapján megjelent előregyártott vasbeton szerkezetet, az UNIVÁZ-at és az előregyártott acél szerkezetet, a POLIACÉLVÁZ-at, melyek sokkal változatosabb, egyedi igények kiszolgálására is alkalmasak voltak, ugyanakkor még mindig komoly korlátozást jelentettek a tervezők számára.¹⁸ A megépült hazai épületeket tanulmányozva az a tapasztalat, hogy bár az elméletek körültekintőek és alaposak voltak, az ilyen szerkezetekkel megvalósult épületek rugalmatlanok lettek, és mégsem tudták teljesíteni azt a fajta flexibilitást és könnyű átszervezhetőséget, amit a program igényelt volna. A nevelési központok kivitelezési minőségével Jeney sem volt megelégedve: a megépült épületek vizsgálatát célzó felmérés, melynek munkálataiban ő is részt vett, erősen kritizálta az épületek minőségét. Ez alapján a vizsgált épületek több, mint a negyedénél komoly kivitelezési hibákat jegyeztek fel.¹⁹

A NEVELÉSI KÖZPONTOK ISKOLÁI, AZ OKTATÁS TEREI

A nevelési központok elsődleges funkciója az oktatás volt. Jeney nemcsak az épületekkel, azok szerkezetével tartották szükségesnek foglalkozni, de a bennük kialakított terek minőségével, azok élettani és pedagógiai hatásaival is. Egy jól megszervezett és kialakított oktatási tér, mely mentes a tanulást gátló, zavaró tényezőktől elősegíti a tananyag beépülését és a nevelési folyamatokat.²⁰ Jeney Lajos, együttműködve a gyermekekkel foglalkozó szakemberekkel, tanulmányaiban hangsúlyozta az iskolai terek megfelelő kialakításának fontosságát, melynek vizsgálata alulreprezentált volt azokban az években.²¹

Az iskola épületének kialakításánál, adott esetben áttervezésénél tehát Jeney szerint a korszerű pedagógiai és pszichológiai kutatások eredményeit is figyelembe kell venni. Ezek alapján például nem tartotta szerencsésnek, ha egy modern szemléletben kialakított épületben hagyományos, „porosz” szemléletű oktatás folyik.²²

A gyerekközpontú, egyéni képességeket figyelembe vevő attitűdre példa a Jeney által is vizsgált nagy-britanniai nevelési központok szemlélete. A hazai gyakorlathoz képest itt célul tűzték ki a mozgássérültek és szellemi fogyatékosok oktatásba történő integrálását. A szellemileg fejlett mozgássérült gyerekek és különleges foglalkozásokban az értelmi fogyatékos gyerekek is integráltan vettek részt a normál gyerekek oktatásában. Nagy-Britanniában olyan részletekig kidolgozott programok álltak rendelkezésre már akkor, amelyek azt is figyelembe vették, hogy egy-egy mozgáskorlátozottan milyen lépéshosszúságú ló felel meg a leginkább.²⁶

A szakemberekkel történő együttműködés jegyében Jeney pedagógusok bevonásával dolgozta ki a nevelési központok oktatási tereinek irányelveit. Ezek alapján az intézményeket olyan várható változásokra is fel kívánta készíteni, mint az egész napos iskola kialakításának lehetősége; a kerettantervek bevezetése; az ötnapos munkahét elterjedéséből következő öt napos iskolahét bevezetése; a korhatárok lefelé és felfelé bővítése; a szakemberhiányból és a középfokú iskolázottság elterjedéséből adódó megnövekedett diáklétszám befogadása és az óvodába járás várható kötelezővé tétele. Példaként szolgált, hogy már ekkoriban az NSZK, Svédország, Finnország és Svájc oktatásában is a kilencosztályos általános iskola volt a hivatalos iskolatípus. Ezzel szemben az OECD által vizsgált országok közül Magyarország jelenleg is azon kisebbségbe tartozik, ahol még mindig a nyolcosztályos általános iskolai oktatás van hivatalosan érvényben.²⁷

Hollandiában általában nem terveztek az osztálytermek mellé csoportszobákat, hanem az osztálytermek méreteit határozták meg úgy, hogy ezen belül megfelelő átrendezéssel lehetőség legyen kisebb csoportok kialakítására. 1968-at írunk, amikor Jeney Lajos a holland oktatási tereit tanulmányozta. Azt tapasztalta, hogy itt több alsó és középfokú iskola működött a Maria Montessori által lefektetett pedagógiai és funkcionális elvek alapján. Így például a Van den Broek és Bakema által Rotterdamba tervezett Montessori Lyceumban, ahol minden gyerekkel az egyéni adottságainak, képességeinek megfelelően foglalkoztak, és ennek megfelelően az egy-két személyes oktatóteremtől a normál osztálytermekig a legkülönbözőbb nagyságrendű oktatási helyiségeket alakítottak ki.²⁸ Míg nálunk csak napjainkban kezd létjogosultságot kapni az alternatív oktatás, Hollandiában – mely ország oktatási színvonala folyamatosan kiemelkedő színvonalú²⁹ – már akkor elterjedt, az állam támogatta az ilyen iskolák létesítését.

Jeney tanulmányaiiban hangsúlyozta, hogy az oktatás területén kiemelten fontos az állandó megújulás; változhat az oktatási rendszer, és új pedagógiai irányzatok és igények kerülhetnek előtérbe. Nem lehetett előre meghatározni, hogy egy épület életciklusát figyelembe véve milyen terek kialakítása a legcélszerűbb. A legkézenfekvőbb megoldásnak kínálkozott éppen ezéért a rugalmasságra való törekvés; kedvezőnek tartották, ha az épület belül átalakítható, kívül pedig bővíthető.³⁰

„Mivel az oktatásban a legnagyobb változást a tanulók egyéni hajlamainak és érdeklődésének alapul vételével kibontakoztatott aktív tudásszerzés jelenti, a korábbi verbális, passzív befogadás helyett számítani lehet az önálló kezdeményezést és egyéni tanulási sebességet követni tudó, az aktív ismeretszerzést előmozdító audiovizuális eszközök, egyéni kísérletvégzésre alkalmas laboratóriumok, műhelyek iránti növekvő igényre.”²³ Ezzel a kijelentésével Jeney olyan problémára mutatott rá, ami a mai napig megoldatlan, aminek itthon az általános oktatásról való gondolkodás egyik alapvető témájának kellene lennie. Míg a külföldi oktatás mára felfedezte az egyéni, aktív tevékenységen alapuló oktatási formát,²⁴ Magyarországon ennek egyre inkább az ellenkezője tapasztalható: az oktatás a központosítás és az egységesítés irányába halad. Az egyéni képességek célzott kibontakoztatására itthon jórészt csak az alternatív pedagógiai irányzatokkal működő iskolákban van lehetőség.²⁵

22. Uo., 38.

23. JENEY (1969) i.m.

24. Új megközelítések az iskolavezetésben. Hollandia. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. <https://www.ofi.hu/tudastar/uj-megkozelitesek/hollandia> (Utolsó elérés: 2017. 06. 05.)

#csoportszoba

25. Középpontban a gyerek – Alternatív nevelésű intézmények Magyarországon. Fejlesztő- és Gyógypedagógusok honlapja, 2008. június 03. <http://fejlesztok.hu/modszerek/275-a-montessori-pedagogia.html> (Utolsó elérés: 2017. 01. 15.)

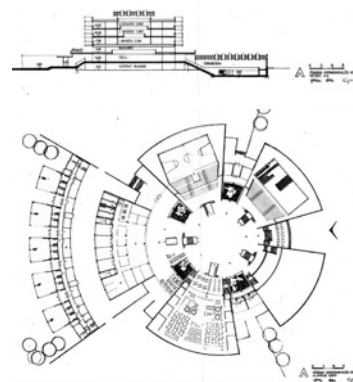
26. JENEY – TRENCSENYI i.m., 30.

27. IMRE Anna: Az általános iskola: tanítási idő, szerkezet és változás. Új Pedagógiai Szemle, 2015/5-6. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-altalanos-iskola-tanitasi-ido-szerkezet-es-valtozas> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

28. JENEY (1969) i.m., 82.

29. OECD, PISA Test. <https://www.oecd.org/pisa/> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

30. JENEY (1969) i.m.

[4 a b] A Fővárosi Gyermeknevelési Központ metszete és alaprajza

#zsibongó

#téri_minőség

[5] Központi zsibongós rendszer axonometrikus metszete.

31. Uo.

32. JENEY – TRENCSENYI i.m., 44.

33. Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkársága: Nemzeti Építészeti politika, Budapest: Miniszterelnökség, 2015, 65.

34. UDVARI Ibolya: A Keceli Nevelési Központ higiénés tapasztalatai. Szakdolgozat, 1985.

35. VESZPRÉMI Attila: Közösségi tereink; Jeney Lajos: Iskolaépítészet és pedagógia – nevelési központok (összegyűjtött tanulmányok), ÁMK Országos Egyesülete, Budapest, 2014. Új Pedagógiai Szemle 2015/1-2 <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/kozossegi-tereink> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

Az NSZK-ban nemcsak az oktatási terek kialakítására, de általában az építészeti hozzáállásra is jellemző volt a funkciók teljes körű kiszolgálása. A változó használat miatt mozgatható válaszfalakkal tagolható terek kialakítására törekedtek. Svájc oktatási tereit a különböző funkciók központi közösségi tér köré szervezése, valamint a mozgatható válaszfalakkal szabadon alakítható térstruktúra jellemezte.

A tapasztalatok alapján a nevelési központ oktatási intézményein belül a funkciócsoportokat lehetőség szerint az aula vagy zsibongó köré szervezték. Ilyen csoportoknak számítanak az általános oktatási egységek, előadók, szaktantermek, laboratóriumok, tanszertárolók, műhely, többcélú terem, könyvtár, Ifjúsági klub, igazgatás, napközi. A konyha-étterem, a sport (torna-csarnok, uszoda) és a szociális ellátást biztosító egységek (ebédlő, konyha) szeparáltabban, esetenként külön épülethez kaptak helyet; a központi ruhatárat a bejáratra szervezve alakították ki.³¹ Ez a mintaszerű elrendezés figyelhető meg a Fővárosi Gyermeknevelési Központ tervének alaprajzi elrendezésénél is.

A funkcionális egységek alaprajzi rendszere a fent említett központi zsibongó kialakításon kívül lehet még középfolyosós, oldalzsibongós, vagy csarnoki zsibongós, fogalt, aulás, többtraktusos vagy belsőudvaros, illetve egyéb, egyedi megoldások alapján készül.³²

Az iskolák szerepének növekedésével egyre fontosabbá vált azok kialakítása, hiszen a tér minősége összefüggésben van az élet és a tanulás minőségével.³³ Ezen felül az iskolákra nevelésszociológiai szerepek is hárulnak. Az NSZK oktatási szemléletében is nagyon fontos volt az életre való nevelés. Az iskola a társadalmi mobilitás lehetőségévé is válik; teret kell biztosítania a mindennapi élet feladatainak elsajátításához. Ehhez olyan többletfunkciók is nélkülözhetetlenné váltak, mint a tankonyha vagy az étkező. Az új pedagógiai kutatások alapján már ekkor sem tartották megfelelőnek a 35-40 fős osztályokat, ezek nem alkalmasak a hatékony munkára. Javasolták a kisebb csoportokat, melyek plusz tantermeket igényeltek. Ez a probléma még napjainkban is komoly gondot okoz: máig nem sikerült felülmúlni a gazdaságosság elsőbbségét a kicsi csoportos oktatás hatékonyságával szemben. Utóbbi ma elsősorban az alternatív oktatási irányzatok képviselőinek sikerül megvalósítani.

Összességében elmondható, hogy Jeneyék egy olyan nagy volumenű intézményrendszer koncepcióját dolgozták ki Magyarországon, melyet nemcsak a szakma, de a használók és a funkcióhoz kapcsolódó társszakemberek is elismerően fogadtak. Többek közt Dr. Róna Borbála, aki több könyvében is foglalkozott az iskolák egészségtanával, pozitívan értékelte a nevelési központokat, mert azok megkönnyítik az egyik intézményből a másikba való törésmentes átmenetet, ami pszichés szempontból a gyerekek számára nagy segítség.³⁴ Veszprémi Attila pedig az Új Pedagógiai Szemle-ben méltatta az új, európai színvonalú intézménytípust.³⁵ Ugyanakkor komoly kihívást jelentett a tervezők számára, hogy magas építészeti minőségben fogalmazzanak meg ekkora épülettömegeket. A tanulmányok kétségtelenül innovatívak voltak, és alapul szolgálhatnak még a mai iskolaépítészetben is, de az akkoriban létrejött építészeti nyelvezet nem minden esetben tükrözte az elméletek színvonalát.

A KECELI NEVELÉSI KÖZPONT VIZSGÁLATA

Jeney Lajos első nevelési központja, a keceli az ilyen típusú integrált intézmények mintapéldányaként igyekezett a lefektetett elméleteket a gyakorlatban megvalósítani. Jelentősége túlmutat az építészeti kialakításon; az épület kapcsán inkább az innovatív pedagógiai és az elveknek alárendelt építészeti megoldások összességéről beszélhetünk.

A 10 000 lakosú Kecel városának igénye egy akkoriban újdonságnak számító nevelési központra 1974-ben fogalmazódott meg, miután az általános iskolában kritikussá vált az oktatás a szétszórót, elavult és zsúfolt osztályok miatt. A városban a közműhálózatok kiépítését követően lehetőség nyílt a közintézmények fejlesztésére. Ezek állapota ekkorra már olyan mértékben leromlott, hogy egyszerre több közintézmény megépítése vált szükségessé. Gazdasági megfontolások alapján is a legkézenfekvőbb megoldás egy nevelési központ létesítése volt.

„...amikor Laták Ede keceli tanácselnök nem sokkal az UNESCO tanulmányút után hallotta [Jeney Lajost] a rádióban beszélni a külföldi útjának tapasztalatairól, az általános nevelési központok létrehozásának tervéről, akkor a kis Trabantjával „felkocogott” Pestre [...] és azt mondta, hogy neki kell egy ilyen nevelési központ Kecelen. Pénzt, paripát és fegyvert előteremtett hozzá, így az Ybl-díjas építész itt hozta létre az első, később referenciaként használt komplex intézményt, a mintaprojektet.”³⁶

Laták Ede, megbízására a város központjába, az 54-es út mellett a mai Szabadság térrel szembe Jeney Lajos el is készítette egy átfogó, nyolc funkcióegységet és először hat, majd kilenc épületet magába foglaló nevelési központ tervét. Ebből elsőként, és mint kiderült véglegesen, csak az iskola és a művelődési ház épült meg 1981-ben és 1984-ben. Mint ahogy Jeney tanulmányaiban és minden interjújában hangsúlyozta, az eredeti koncepció szerint ütemezve képzelték el a központ kialakítását. Anyagilag azonban túl hosszú távú előretervezést jelentett volna a vállalkozás; ez a bekövetkező politikai változásokkal együtt ellehetetlenítette a központ többi épületének megvalósítását.

A tervek szerint az első ütemben a 300-400 főt kiszolgáló konyha-étterem, az első tervek alapján napközi funkciót és egyéb oktatási tevékenységet is ellátó művelődési ház, a felső tagozatos iskolaként használt általános oktatási egységet és könyvtárat tartalmazó épület épült volna meg. Jeney a második ütembe koncepcionálta a két épületből álló sportegységet (tornacsarnok és uszoda), a legvédehetőbb helyen kialakított 100 férőhelyes összevont óvodát, valamint a középiskola és mezőgazdasági szakiskola épületét, melyet a helyszínrajzokon általános oktatási egység jellel jelölt.

Az egységes központ telepítésénél fontos szempont volt a meglévő, Borvendég Béla által tervezett alsó tagozatos iskolához (úgynevezett „kék iskolához”) való igazodás, valamint a városközponti elhelyezés annak érdekében, hogy a tanulóknak minél kevesebbet kelljen gyalogolniuk az iskoláig, ellentétben az eddig szétszórót tanyaiskolákkal.³⁷

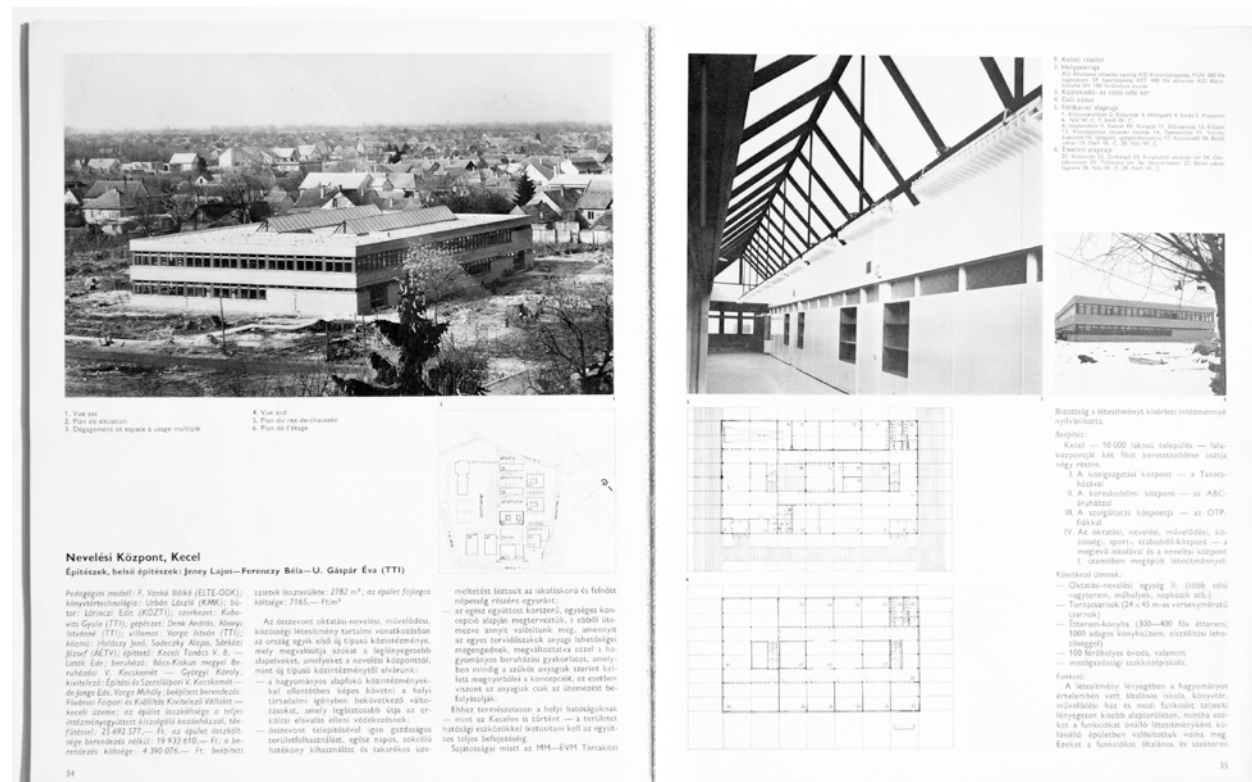
#kecel

#iskola #művelődési_ház

36. JUHÁSZ Réka: Jeney Lajos szellemi hagyatéka a Lechner Tudásközpontban. *Építészforum*, 2015. december 9. <http://epiteszforum.hu/jeney-lajos-szellemi-hagyateka-a-lechner-tudaskozpontban> (Utolsó elérés: 2017. 03. 21.)

37. UDVARI, i.m.

#igazodás

[6] A keceli Nevelési Központ publikálása a Magyar Építőművészet 1982/2 számában, 34-35. oldal.
[7] A Keceli Nevelési Központ felső tagozatos iskolája ma II. János Pál Katolikus Általános Iskola.

#flexibilis_tér

#lecek

A megvalósult két épületre a korra jellemző, a típusterveket már elhagyó, egyedi építészeti stílusra törekvő, de maximálisan funkionalista építészeti attitűd jellemző. Racionális térszervezés és nyílászáró kiosztás határozza meg mindkét épületet, az építészeti karaktert a téglá homlokzatburkolat adja, melyet Jeney több központjánál is használt.

A kezdetben könyvtárat is magába foglaló iskola épületének tervezésénél a korszerű pedagógiai elvek és a nevelés-oktatás hatékonyságának előtérbe kerülése ugyanúgy megjelentek, mint a mozgatható válaszfalakkal lehatárolt közösségi terek, melyeket Jeney a két bevilágító mag között helyezett el az emeleten. Mivel ezek a mai mobil válaszfalakkhoz képest még robusztus, nehezen mozgó szerkezetek voltak, a felújítások során kikerültek az épületből. Anno innovatív technológiákkal felszerelt informatikai és nyelvi laborok létesültek az épületben; ahogyan egy, a nevelési központot bemutató rádióinterjúban hallható: „*a hagyományos tantermeket itt hiába keressük, helyette egyedi látás- és hallásnevelés, természet- és társadalomtudományi blokkokat találunk...*”. A helyi lakosok, az intézmények vezetői is aktívan részt vettek a koncepció-alakítási és tervezési munkában. Az intézmény mai használói szerint Jeney Lajos mindig nyitott volt a tőlük származó ötletekre és bele is építette azokat az épületek terveibe. Az egyedi, oktatást segítő bútorok egy részét a lakosok és a pedagógusok ötlete alapján Svédországból rendelték, ami szintén újdonságnak számított az egyéni igényeknek kevésbé megfelelő típusbútorokkal berendezett iskolák között.

Az iskola tereit bejárva ma egy jól használható iskolaépületet tapasztalunk. Elrendezése központi zsidobongós, a homlokzatra felfűzött oktatási egységek a központi térbe vezető folyosókra nyílnak. A funkció és a közlekedés szempontjából a több célú közösségi teret talán kedvezőbb lett volna a földszinten elhelyezni.

A művelődési ház térszervezése is a nevelési központokról szóló tanulmányokat követi. Mind a többfunkciós aula, mind a tornateremként is használható közösségi tér megtalálható benne. Egy, a korban modernnek számító hangstúdiót is berendeztek, ahonnan az iskolarádió adását a szomszédos iskolába sugározták. Az érkezőket kiszolgáló ruhatár azonban Jeney Lajos tervéből hiányzott, ennek kialakítása az épületet később áttervező építészekre maradt, s sajnálatosan a ruhatár nem követi az eredeti, egyedi jellegű tér- és bútorhasználatot. Ugyanakkor az átalakítás szükséges lépés volt, mert amikor a megérkezésnél kialakított többcélú aulába költözött a könyvtár, az érkezés tere beszűkült. Az átalakítások és az emeletráépítéssel megoldott bővítés kielégítette ugyan a hiányzó térigényeket, de a térkapcsolataik bonyolultak, a közlekedés rendszere kényelmetlen: az emeleten újonnan kialakított közösségi teret egy eldugott, szűk lépcsőn tudják az érdeklődők megközelíteni, melyet applikált rácsokkal és függönyökkel zárnak el a privát használat idejére.

Mint a nevelési központ fő épülete, a művelődési ház a település szempontjából is frekvencián helyen helyezkedik el. A kor szellemét tükrözi a társzművészetek bevonása az építészetbe: a művelődési ház északi, a település központi tere felé néző főhomlokzatára Victor Vasarely LECEK című alkotása került, amelyet a művész ide tervezett Zsolnay kerámiából. Hasonló Vasarely alkotás látható a Győri Nemzeti Színház két homlokzatán. A győrihez hasonlóan Vasarely eredetileg Kecelen is fekete-fehér képet tervezett, végül az épület téglahomlokzatának vöröses árnyalatához igazítva vörös-fehér színben valósult meg az alkotás, mely azóta is a város jellegzetessége.

A mára már különvált iskola és művelődési ház lényegi változást hozott a település életébe. A polgármesterváltásnak következtében azonban a többi épület nem készülhetett el, és a két intézmény szétválása miatt funkcionális ártrendeződésre volt szükség. Ugyanakkor a mai napig folyamatosan visszavisszanyúlnak az eredeti központ koncepciójához: az iskolából átkerült a könyvtár a művelődési házba, ahol emiatt a terjengősnek ítélt közösségi aula megszűnt. Később mégis a közösségi terek hiánya, valamint a lapostető megromlott állapota adta a készletet a ráépítéssel történő bővítésre; az iskolából kikerült könyvtárra pedig ma ismét igényt tartanak, mint iskolakönyvtárra. Bár már az épület történetének kezdetén maga Jeney is a helyi igényeknek megfelelően készített bővítési tervet a művelődési házra, a vezetésváltással járó személyi konfliktusok miatt munkájára már nem tartottak igényt. A mások által megvalósított ráépítés hatására a településkép szempontjából is kiemelkedő helyzetű művelődési ház teljesen elvesztette eredeti karakterét, s az úgyszintén mások által tervezett és megépült tornacsarnokkal az eredetileg egységes építészeti karakter mára eltűnt. A művelődési ház további átalakításánál az eredeti koncepció kerül elő: az áttervezésben eredetileg szereplő színpad-funkciót terveznek beépíteni, de tervben van még az eredeti központ részeként megtervezett 400 fős étterem és 1000 adagos konyhaépület megépítése. Talán egyszer az óvoda, a játszó- és pihenőudvar, és Jeney Lajos távlati tervei között szereplő fedett uszoda és középfokú oktatási intézmény is megvalósulhat.

Meg kell jegyezni azonban, hogy Jeney Lajos eredeti terveinek és megépült két épületének a jól átgondolt és körüljárt koncepció ellenére is voltak problémái. Már megépülésekor mindkét épület küzdött a helyhiánnyal; nemcsak tantermekből akadt kevesebb, de például a tornaterem felszereltsége vagy a szertárak száma

#emeletráépítés

[8 a b] A művelődési ház a megépülésekor és a ráépítés után.

[9] A tornateremként is használt több funkciós tér a művelődési házban.

38. UDVARI, i.m.

#eredményesség

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 20. § így ír az általános művelődési központokról: „(5) Az általános művelődési központ szervezeti és szakmai tekintetben önálló intézményegységek keretében nevelési-oktatási intézményi feladatot, továbbá a kulturális, művészeti, közművelődési, sport-feladatok közül legalább egyet ellát. (6) A közös igazgatású köznevelési intézményben és az általános művelődési központban a nevelő és oktató munkához kapcsolódó, nem köznevelési tevékenységet ellátó intézményegység is működhet.”

sem volt megfelelő. A számítások szerint a sokat hangsúlyozott természetes megvilágítás nem volt elegendő a tantermekben, valamint hőtechnikai szempontból kifogásolható volt a külső árnyékolók hiánya. Néhány terem mesterséges szellőztetést is igényelt volna. Az iskolaépületben a tanszobák közötti falak hanggátlása nem megfelelő, zavarja a tanórákat az áthallás. A zajos központi térhez közvetlen kapcsolt tantermek gátolják az elmélyült munkát. Ugyanakkor a kritikusok is elismerik, hogy az iskola építésénél felmerülő problémák jelentős részét a művelődési háznál már kiküszöbölték; a központ programja a megvalósítás során is folyamatosan fejlődött, mivel törekedtek a szakemberek és a használók véleményeinek beépítésére.³⁸

A keceliek a mai napig büszkék nevelési központjukra. Nagy tisztelettel beszélnek a településen Jeney Lajosról, mint a kultúra és a közösségi élet megalapozójáról. Udvarhelyi István, a Keceli ÁMK egykori igazgatója, aki maga is aktívan részt vett a központ koncepciójának kialakításában, talán még Laták Ede tanácselnöknel is jobban rajongott a nevelési központért. Ahogy ő fogalmazott a Keceli Nevelési Központ tervezésével kapcsolatban: „Az építészettől itt nem különült el a szakemberektől”. Mindezek pedig arra engednek következtetni, hogy ha a központ építészeti szempontból nem is nevezhető kiemelkedő alkotásnak, vagy a kezdeti tapasztalathiany eredményezett is néhány műszaki hiányosságot, a létesítmény célját maximálisan elérve, az építészet öncélúságán túlmutatva egy teljes település számára teremtett értéket és vált meghatározóvá.

A NEVELÉSI KÖZPONTOK MAI SZEMMEL

Nevelési központok a mai napig léteznek Általános Művelődési Központ (ÁMK) néven. Működésüket, relevanciájukat azonban kevésbé vizsgálják. Kérdéses, hogy mennyiben valósulnak meg ezekben a nevelési központokra vonatkozó eredeti elképzelések.

A nevelési központok építészeti szempontból sok kérdést vetnek fel. Bár az elmélet innovatívnak tűnt, a megépült létesítmények mégsem tudták a tanulmányok szintjét elérni. Ennek oka lehet egyrészt a nevelési központ fogalmának újszerűsége, mely a tervezőket új feladatok elé állította. Másrészt az óriási, településszintű léptékszintén problémát jelentett és jelent ma is a tervezésben. Harmadrészt, a nagyszámú iskolaépítés miatti tervezési tempó, vagy a korra jellemző alacsony építési minőség is a negatív mai értékítéletet vonja maga után.

Összességében azonban a nevelési központok koncepciója – és nem az egyes épületek építészeti kialakítása – sikeresnek mondható, nagy hatást gyakorolt a kor építész és pedagógus társadalmára. A nevelési központokat tehát kiinduló koncepcióit illetően érdemes tanulmányozni, hiszen azok olyan elveket tartalmaznak, melyek a mai kor változásaihoz igazítva, megfelelő építészeti minőséget hozzárendelve alapul szolgálnak az oktatás és nevelés tereinek színvonalas megalkotásához.

IRODALOMJEGYZÉK

A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet

A közoktatás nevelő és oktató intézményei tervezési előírásairól szóló 19/2002. (V. 8.) OM rendelet

A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet módosításáról szóló 6/2016. (III. 24.) EMMI rendelet

Általános művelődési központ: az izgalmas Mezőhegyes. *híró.hu*, 2011. július 15., péntek 07:24, módosítva: 2011. július 18., hétfő 08:56 http://híró.hu/cikk/56173/altalanos_muvelodesi_kozpont_az_izgalmas_mezohegyes (utolsó elérés: 2016. 06. 05.)

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról, 2006. december 18. (2006/962/EK) <http://data.europa.eu/eli/reco/2006/962/oj>

Bp. XX. Pöltenberg úti 16 tanulósoportos általános gimnázium. *Magyar Építőművészet*, 1964/6, 37-39.

CSÁGOLY Ferenc DLA (szerk.): *Középületek*. Budapest: Terc Kiadó, 2004, 62-109.

EGRÍ Zoltán – REISCHL Péter – ZÓLYOMI Alfonz: *Iskolaépületek*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 1964.

HEGEDŰS Béla: Budapesti általános iskolák. *Magyar Építőművészet*, 1962/6, 44-58.

Hollandia. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2009. jún. 17. <https://www.ofi.hu/tudastar/uj-megkozelitesek/hollandia> (Utolsó elérés: 2017. 06. 05.)

IMRE Anna: Az általános iskola: tanítási idő, szerkezet és változás. *Új Pedagógiai Szemle*, 2015/5-6. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-altalanos-iskola-tanitasi-ido-szerkezet-es-valtozas> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

JENEY Lajos – TARJÁN László – RUDNAI Gyula – GYŐRI László: *Korszerű nevelési központok I.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1969.

JENEY Lajos: *Korszerű nevelési központok II.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1969.

JENEY Lajos: *Iskolaépítés II.* Budapest: Budapesti Városépítési Tervező Vállalat, 1968.

JENEY, Lajos: *Educational Buildings on Hungary*. Budapest: Országos Oktatástechnológiai Központ, 1987

JENEY Lajos – Trencsényi László (szerk.): *Építészet közösségi művelődési iskola – nevelési központok – (összegyűjtött tanulmányok)*. Budapest: Általános Művelődési Központok Országos Egyesülete, 2014.

JENEY, Lajos: *Improvement of the design, planning and management of educational buildings and furniture*. Budapest: UNESCO, 1985.

JENEY Lajos: Iskolaépítés Magyarországon (1945-1968. Köznevelés, 1971/23, 19-21.

JENEY Lajos: Kecel, Nevelési Központ. *Magyar Építőipar*, 1982/1-2, 25-27.

JENEY Lajos: Kísérleti nevelési központ, Budapest. *Magyar Építőművészet*, 1971/6, 9-11.

JENEY Lajos: Nevelési Központ, Kecel. *Magyar Építőművészet*, 1982/2, 34-37.

JENEY Lajos: *Nevelési létesítmények tervezése, építése, üzemeltetése*. Budapest: Magyar Építőművészek Szövetsége, 1974. november 25-26.

JUHÁSZ Réka: Jeney Lajos szellemi hagyatéka a Lechner Tudásközpontban. *Építészfórum*, 2015. december 9. <http://epiteszforum.hu/jeney-lajos-szellemi-hagyateka-a-lechner-tudaskozpontban> (Utolsó elérés: 2017. 03. 21.)

Kéziratok Jeney Lajos hagyatékából. Forrás: Lechner Tudásközpont Kft.

KARAKI Anna: Középpontban a gyerek – Alternatív nevelésű intézmények Magyarországon. *EduLine*, 2009. október.07., 11:02, Frissítve: 2009. október 07., 11:03

„Lecek” fali integráció, Victor Vasarely alkotása. *Kecel város honlapja*. <http://www.kecel.hu/index.php/ertektar-kategoria/1218-lecek-fali-integracio-victor-vasarely-alkotasa> (Utolsó elérés: 2017. 05. 08.)

NÉMETH András – GYÖRGYINÉ KONCZ Judit – KASNYA-KOVÁCSNÉ BAKACS Judit – KOPP Erika: *Alternatív- és reformpedagógia a gyakorlatban*.

Nemzeti alaptantervről szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet

Miniszterelnökség Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkárságága: *Nemzeti Építészetpolitika*. Budapest: Miniszterelnökség, 2015, 65.

OECD, PISA Test. <https://www.oecd.org/pisa> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

PESTI Mónika: Köztünk élő házak: iskolaépületek Jeney Lajostól. *Építészfórum*, 2016. szeptember 2. <http://epiteszforum.hu/koztunk-elo-hazak-iskolaepuletek-jeney-lajostol1> (Utolsó elérés: 2016. 11. 07.)

SZIJÁRTÓ Adrienn: Jeney Lajos 80. születésnapjára. *Neveléstudomány*, 2013. <http://nevelstudomany.elte.hu/index.php/2013/02/jeney-lajos-80-szuletesnapjara> (Utolsó elérés: 2016. 11. 07.)

TIHANYI Judit – ESZIK Zoltán: Jeney Lajos 1933–2014. *Pedagógiai Folyóiratok*, 2014. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/jeney-lajos-1933-2014> (Utolsó elérés: 2017. 06. 05.)

UDVARI Ibolya: *A Keceli Nevelési Központ Higiénés tapasztalatai*. Szakdolgozat, 1985

VESZPRÉMI Attila: Közösségi tereink; Jeney Lajos: Iskolaépítészet és pedagógia – nevelési központok (összegyűjtött tanulmányok), ÁMK Országos Egyesülete, Budapest, 2014. *Új Pedagógiai Szemle*, 2015/1-2. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/kozossegi-tereink> (Utolsó elérés: 2017. 01. 16.)

WEICHINGER Károly – HÁMOR István: *Általános iskolák építésének gazdaságossági vizsgálata*. Budapest: BME, 1966-1967.